

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ETNOLOGIJU I KULTURNU ANTROPOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

PROCES ODRASTANJA I OBLIKOVANJE
NARATIVNOG SEBSTVA

KULTURNOANTROPOLOŠKI I FOLKLORISTIČKI PRISTUP

ANTONIA HLADILO

Mentorica: dr.sc. Ivona Grgurinović

Komentorica: dr.sc. Jelena Marković

Zagreb, rujan 2015.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Proces odrastanja i oblikovanje narativnog sebstva: kulturnoantropološki i folkloristički pristup* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr.sc. Ivone Grgurinović i komentorice dr.sc. Jelene Marković. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. SJEĆANJE I PROCES ODRASTANJA	2
3. OBLIKOVANJE NARATIVNOG SEBSTVA	11
4. ZAKLJUČAK	24
POPIS KAZIVAČA	25
LITERATURA	26

1. UVOD

Istraživanje za ovaj rad bilo je fokusirano na pričanja o djetinjstvu, a kazivanja su prikupljena metodom polustrukturiranog intervjua. Dakle, prije samog pisanja rada provedeno je istraživanje izrazito interdisciplinarnе literature kao i terensko istraživanje.

Oblikovanje narativa događa se pri procesu prisjećanja. Takvo sjećanje je društveno, odnosno kulturno, regionalno i generacijski uvjetovano. Za konstruiranje osobnog narativa, a kasnije i sebstva, također je od izuzetne važnosti proces odrastanja djeteta, odnosno njegov razvoj. Slično kao i sjećanje, kognitivni je razvoj također socijalno-kulturalno uvjetovan. Ono što je bitno naglasiti je da je iskustvo iz djetinjstva samo djelomičan uzrok individualnog ponašanja i kasnijeg konstruiranja narativnog sebstva. Uzmemo li u obzir sve navedene procese, ono što im je zajedničko je odnos između prošlosti i sadašnjosti kojem treba posvetiti posebnu pažnju. Po pitanju oblikovanja narativa vidljiva je veza između naracije koja se odvija u sadašnjosti i događaja koji se dogodio u prošlosti. U trenutku pripovijedanja kazivači pribjegavaju selekciji narativa važnih u konstrukciji sebstva kako bi istovremeno stvorili cjelovitu priču. Kroz taj proces, odabranim epizodama kazivači pridaju određeno značenje.

Kod oblikovanja sadržaja narativa proteže se pitanje fikcionalnosti narativnog teksta u odnosu na istinitost. Sve to ovisi o kontekstu nastanka narativa gdje dolazi do određivanja njegovih funkcija. Oblikovanje narativnog sebstva događa se u procesu svjesnog samooblikovanja kroz osobnu priču, a i ono je, barem dijelom društveno uvjetovano upravo zbog važne uloge interakcije kroz razdoblje djetinjstva, ali i kasnije. Velika važnost leži i u pridavanja drugačijeg značenja događajima iz djetinjstva u vrijeme samog događaja i danas. Također, pripovijedanje kroz razgovor može utjecati, osim na promjenu značenja, i na promjenu emocija kod kazivača ovisno o ciljevima pričanja.

U ovom radu, u prvom poglavlju iznose se načini oblikovanja sjećanja i sve ono što na to oblikovanje utječe. U istom poglavlju razmatra se važnost procesa odrastanja i njegov utjecaj na oblikovanje sjećanja, a kasnije stvaranja narativa i sebstva. U drugom poglavlju počinjemo definiranjem narativa i pojašnjavanjem njegova oblikovanja, nakon čega se pobliže definira pojam sebstva kako bi na samom kraju došli do prezentiranja procesa oblikovanja narativnog sebstva.

2. SJEĆANJE I PROCES ODRASTANJA

Autobiografsko pamćenje ima ključnu ulogu u poimanju, ali i pri samom oblikovanju, percepcije o samome sebi. Ono utječe na iskustva pojedinca koja ga čine individualcem unutar neke zajednice. Autobiografsko pamćenje je pamćenje onih informacija i iskustava koje su usko povezane sa sebstvom pojedinca. Odmah treba napomenuti da narativno sebstvo, o kojem će kasnije biti riječi, uključuje samo dio zapamćenih događaja pohranjenih u autobiografskom pamćenju. U svojoj knjizi *Pričanja o djetinjstvu: Život priča u svakodnevnoj komunikaciji*, Jelena Marković iznosi pregled istraživanja autobiografskog pamćenja koje je u fokusu još od 80-ih godina 20. stoljeća (Marković 2012). Kako bismo pobliže razumjeli strukturu autobiografskog pamćenja poslužiti ćemo se Brewerovom podjelom koja se temelji na uvjetima usvajanja (pojedino i ponovljeno) i reprezentativnim oblicima (imaginalno i neimaginalno). Fenomenološki iskustveni produkt pojedine epizode naziva *osobno pamćenje* (eng. *personal memory*), a nefenomenološki iskustveni produkt pojedine epizode je *autobiografska činjenica* (eng. *autobiographical fact*). S druge strane, fenomenološki iskustveni produkt više epizoda je *generičko osobno pamćenje* (eng. *generic personal memory*), a nefenomenološki iskustveni produkt više epizoda je *shema sebstva* (eng. *self schema*) (Brewer 2005/1995: 19). U ovom radu bilo bi se nemoguće opredijeliti za samo neke od ovih oblika, ne samo zbog kompleksnosti autobiografskog pamćenja i ponekad izuzetno teškog određivanja granica među ovako postavljenim Brewerovim formama, već i zbog tematskog okvira rada koji obuhvaća pričanja o djetinjstvu u najširem smislu.

Za razliku od semantičkog pamćenja, koje se odnosi na naučeno znanje, epizodno pamćenje je proživljeno, iskustveno. Autobiografsko pamćenje je oblik epizodnog pamćenje i smatra se društvenim konstruktom. Iako proizlazi iz iskustva, usavršava se i održava kroz društvenu interakciju (Hayne i MacDonald 2003: 99). Vidjeli smo da Brewer koristi termin *osobno pamćenje*, dok se, s druge strane, Avril Thorne takvom obliku suprotstavlja i smatra da se većina značajnih sjećanja dijeli s ostalim ljudima. Ona predlaže da bi bolji termin bio *intimna sjećanja* jer je oblikovanje sjećanja koja definiraju nas i naše životne priče uvijek društveni pothvat, a prijatelji i obitelj sudjeluju u tom oblikovanju (Thorne 2000 prema McAdams 2003: 200). Prema tome, unutar istraživanja autobiografskog pamćenja i, u ovom slučaju, pričanja o djetinjstvu kao jednog od glavnih elemenata predočavanja takvog pamćenja, nikako ne smijemo isključiti osobitu važnost društvene okoline pojedinca, odnosno zajednice u kojoj živi kroz određeno vremensko razdoblje. Tako je Maurice Halbwachs razvio tezu o društvenoj uvjetovanosti individualnog pamćenja koja podrazumijeva da je subjekt

pamćenja i sjećanja uvijek pojedinac, ali u ovisnosti o *okvirima* koji organiziraju to pamćenje (Halbwachs 1985 prema Assmann 2006: 52). Društvena uvjetovanost također podrazumijeva i kulturnu, pa i regionalnu uvjetovanost pamćenja.

U svom istraživanju za ovaj rad vodila sam intervju s kazivačima različite dobi i različitog mjesta odrastanja što je pogodovalo potvrđivanju upravo društvene, ali i generacijske uvjetovanosti sjećanja. U sljedećim kazivanjima su sadržani odgovori na moje upite o nekim značajnim događajima u djetinjstvu mojih kazivača, s tim da sam ovdje odabrala samo neke kazivače i od svakoga samo jedan primjer takvog događaja.

„Vožnje biciklom pa čejndanje bicikla. Pa ja kak sam bila najmlađa, imala sam ti rozi bicikl sa malim dinosaurom naprijed i onda su me svi tlačili i morali su vozit moj bicikl, a ja sam uvijek dobivala one šrotne tuđe. Znači nisam ni vlastiti bicikl mogla vozit [smijeh]. „Ajmo se zamijenit! Ajmo se zamijenit!“, i onda ja jadnica vozim neki šrotni koji se raspada [smijeh]“ (Mateja, Zaprešić, 1990.).

„Ja, kad sam se preselio, to mi je sve malo mutno dok nisam S. upoznao, tih prvih par mjeseci. [...] Kad sam S. upoznao tu je sve počelo. Tu je počelo to njegovo takozvano, naše takozvano, đipanje s biciklom, koje dan danas sa starom kada se spomene, to je ono...Jer S. bi došao kod nas doma i rekao: „Ajde, idemo se đipat!“ To ti je bio pojam koji se govorio od prvog osnovne do šestog, sedmog osnovne. Idemo se vozit biciklom, đipat. Znaš što je đip? E. Zato što niti jedna cesta još nije bila gotova, sve je bio bijeli put, sve je bilo iskopano i onda kad bi mi išli s biciklom mi bi se đipali ne bi se vozili“ (Alen, Pula, 1991.).

„Pokonji otac je imo jedan stari bicikl koji je osto od Italije, ali nije imo gume. I onda san ja preko jedne veze, u nas je bio jedan čovjek, neki klesar koji je prije živio u Italiji, ali je između dva rata došo u Ston i radio kao klesar. I njegova djeca su ostala u Italiji i oni su iza rata dolazili. I onda san ja zamolio sina mu da bi li mi poslo gume za tu talijansku biciklu i on je to meni obećo. I meni su te gume došle i ja sam ih montiro i onda san u školu išo s biciklom, a to je otprilike tri kilometra, Ston i Hodilje“ (Antun, Pelješac, 1939.).

„Kad nije bilo škole...škola je bila na Brocima, a onda nije bio vrtić ko što je sad nego to se zvala pripravna škola, godinu dana pripravne. Imo si tablicu, onu pločicu i kredu i tu si s tom kredom na pločicu piso i briso. Na temu si se učio. Prvo si imo crte koje

su se zvale kosi pis i onda raznorazne crte dok si došo do slova. Poslije je, kako nije bilo djece, ostalo je nas svega petero, četvero u razredu i to je trajalo do trećega razreda i onda smo se prebacili u Ston. Za ić u Ston zimi to je bilo strašno. Išli smo na noge. Onda je bio samo u Stonu veterinar koji je imao svoje auto i imo je jedan koji je bio taksista. A moj tata je radio, on je bio direktor lučke ispostave, i njemu je poduzeće dalo biciklu. I ta bicikla je bila ko sad da imaš Mercedes, ono što se reče. To je pojam bila ta bicikla. On je išo na poso na biciklu i mene bi odveo kad sam se prebacila u Ston, ja bi s njime išla s biciklom. Ali poslije nas je bilo, kasnije kad su došli ovi iz Hercegovine koji su živjeli na Hrasnu i ovi koji su živjeli u Peševu Dolu, bilo nas je puno i tako bi po desetak išli smo u školu. Ali kad bi došla zima ja sam imala uz knjige svoje još posebnu jednu, kao špag, jedan dio će bi mi mama stavila bječve i stavila bi mi cipele. Jer kad bi došo šilok pošto je razina mora, kad bi se podiglo more, bila bi razina puta i onda se je preko puta prelijevalo more. Ako si imo čizme, imala sam ja kasnije čizme. Nije se sve to ni moglo kupi. I onda bi, Bože moj, došle mokre. Učiteljica bi nam odma rekla u wc i odma se svlači i obuci suho da bi mogo bit u školi. Kiša, zima, male ombrelice, kabanica nije bilo. Tako je bilo. Kad je bila zima to je bilo uff, neka je zima, ali glavno da nije kiša.“ (Ana, Pelješac, 1942.).

„U nas je bio potres i to se pričalo i to je bilo onako...ali kad je to nama sve nekako bilo normalno. U nas se stalno nešto događalo, mislim. Pa je bio rat, pa je bio potres pa je bio nekakav požar...U nas je potres normalna stvar, zatrese svako malo. Čak i taj potres koji se dogodio, on jest bio velika stvar, ali se to nastavilo podrhtavat sljedećih sedam, osam godina. I onda ti to nije neki događaj kojeg ti sad uzmeš, aha to je bilo tad. Istina da se vrijeme računa u puno stvari je li to bilo prije rata ili poslije rata, prije potresa, poslije potresa.“ (Ivana, Pelješac, 1986.).

Svaki od ovih primjera prikazuje Brewerove oblike pamćenja: neki od primjera iskustava u više epizoda u kazivanjima su podcrtani punom crtom i označavaju radnju koja se više puta ponavljala u prošlosti, dok su primjeri iskustava pojedine epizode podcrtani isprekidanom crtom. Promotrimo li prva tri kazivanja vidjet ćemo da se ponavlja motiv vožnje bicikla i to je upravo razlog odabira upravo ovih kazivanja. U razlici između prva dva i trećeg kazivanja vidimo spomenutu generacijsku uvjetovanost sjećanja, odnosno, iako kazivači pričaju o istoj dječjoj razonodi stariji kazivač svoju priču temelji na dolasku do samog bicikla, a tek na kraju o vožnji biciklom koju spominje kao prijevoz, a ne kao popodnevno druženje i igranje, kao što smo vidjeli u prva dva primjera kod puno mlađe

generacije kazivača. Četvrto kazivanje je svakako primjer i generacijske i regionalne uvjetovanosti pamćenja. Dakle, i ova kazivačica, kao i prethodni stariji kazivač, pamti motiv vožnje biciklom po istovjetnom značenju, ali se još više udaljava od mlađih kazivača jer niti ne pamti, ili samo ne priča, niti o samostalnoj vožnji bicikla, niti o vožnji bicikla u igri. U zadnjem kazivanju vrlo zorno je prikazano kako se percepcija pojedinca na neki naizgled značajni događaj, poput jakog potresa, mijenja ili čak odmah konstruira ovisno o percepciji okoline kojoj stupanj tog značenja ovisi o učestalosti događanja iste vrste (ponovljeni potres) ili drugog značajnog događaja (u kazivanju se spominje rat).

Jan Assmann (2006: 63-65), kada govori o kulturi sjećanja, kolektivno sjećanje dijeli na komunikacijsko i kulturalno pamćenje. Za njega komunikacijsko pamćenje podrazumijeva sjećanje na nedavnu prošlost, a ta sjećanja pojedinac dijeli sa suvremenicima. Takvo je generacijsko pamćenje koje pripada zajednici i nastaje i prolazi u vremenu sa svojim nositeljima. Ovakvo sjećanje seže najdalje do 80 godina unatrag, odnosno otprilike tri do četiri generacije. Kulturalno pamćenje ima uporišta u prošlosti, nije bitna činjenična nego upamćena povijest:

„Identitet grupe koja se prisjeća zasnovan je na vezi s prošlošću. Kroz prisjećanje svoje povijesti i predočivanje utem[e]ljujućih figura sjećanja, grupa osigurava i utvrđuje svoj identitet. To nije svakodnevni identitet“ (Assmann 2006: 65).

Što se tiče dijeljenja, odnosno prepričavanja, kulturalno pamćenje se, za razliku od komunikacijskog, ne priča svugdje. Širenje ovakvog pamćenja se nadzire, sudjelovanje se regulira, a mjesto i vrijeme su strukturirani, dakle uvijek su povučene određene granice (2006: 66). Evelina Rudan 2013. godine, u svom izlaganju na znanstvenom skupu Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu *O pričama i pričanju danas*, ističe kako je kulturalno pamćenje zadržano u distributivnim podacima, u nekim elementima samog događaja predaje. Komunikacijsko pamćenje u elementima predaja zadržano je u formulama vjerodostojnosti (dijelovi teksta koji upućuju na istinitost ili neistinitost priče) koje, između ostalog, potvrđuju i njegovo prenošenje s generacije na generaciju. Rudan u svom izlaganju ističe kako je mreža odnosa, odnosno smještanje u zajednicu, jednako bitna kao i činjenice koje oblikuju kulturalno pamćenje, a, iako je ideja da se pamti genealogija dio kulturalnog pamćenja, sve ono što puni tu genealogiju je uvijek komunikacijsko pamćenje (Rudan 2013). Ovakvim zaključcima sve više se približavamo sadržaju takvog genealoški koncipiranog pamćenja i samom oblikovanju narativa. Sandra Stahl govori kako su izvedbe osobnih priča uglavnom

tradicijske, jer iako se temelje na individualnim izvorima, pod utjecajem su kolektivnih modela i izražavaju tradicijske stavove (Stahl 1977 prema Bošković-Stulli 1984: 348).

Svakako smo ustanovili da kultura, odnosno zajednica u kojoj pojedinac živi, utječe na konstrukciju njegova pamćenja prema mnogim parametrima. Međutim, ako, već mnogo puta spominjano, društvo podijelimo u dvije oprečne grupe i unutar njih promotrimo oblikovanje narativa, dobit ćemo Pillemerovu podjelu na individualističku i kolektivističku kulturu. Naime, David B. Pillemer govori o tome kako predstavnici individualističke i kolektivističke kulture mogu oblikovati narative potpuno drugačije. Ako je pojedincu kulturni imperativ promovirati samostalnost i jedinstvenost pojedinca tada će se sjećanje oblikovati u izuzetno individualiziranu, određenu i personaliziranu životnu priču. Ako je kulturni imperativ međuovisnost i težnja pojedinca da se uklopi i ne ističe tada će sjećanje imati naglasak na odnosima i društvenim ulogama pa će važnost pojedinačnih osobnih sjećanja biti smanjena na minimum (Pillemer 2001: 129). Ovakvu podjelu prikazat ćemo na dvama kazivanjima koje su, između ostalih, kazivačice iznijele na pitanja o svakodnevnici djetinjstva:

„I sad ta moja frendica od djetinjstva koja živi kat iznad mene, znači znamo se...Kolko? 21 godinu se družimo. I mi smo ti bile najbolje, bile smo užasno bliske i svaki dan smo provodile zajedno i ona, kak ti je krenula godinu dana ranije u školu, a mene su starci još ostavili da se izigram bla, bla, bla kao imam još vremena. Onda kak ja jedna...kak je ona krenula u školu i kak bi po pol dana bila u školi, ja bi ti onda čekala nju tako da bi ti ispred ulaza prostrla dekiću, donijela lutkice, cedevitu i domaćicu. Tog se sjećam, domaćice i cedevite, i onda bi ti ja nju ovak čekala i gledala kad ona dolazi s ceste s onim svojim kockastim ruksakom [...] Sjećam se scene, i onda ona dolazi iz škole. Vidim ju kak dolazi s onim...znaš one kockaste torbe...ja onak sva sretna. Onak: 'Ines! Ines! Ajde sada odma sidi. Ostavi ruksak, čekaju te domaćica i cedevita', a ja, brijem, onak tri sata sjedim na toj dekici i čekam [smijeh] i igram se sama sa sobom. I onda da bi ona meni rekla: 'Moram prvo zadaću napisat', i onda bi ja negdje još dva sata čekala [smijeh] [...] To ja i ona stalno prepričavamo. Ona se mene uvijek sjeti na toj dekici“ (Mateja, Zaprešić, 1990.).

„Strašno puno djece je bilo. Imali smo tako nekakva lijepa životna pravila. Znači, znalo se kad se smije vanka, kad se ne smije vanka. U popodnevnim satima vanka nikoga nije bilo, niti je bila galama. Cijelo mjesto je bilo onako dosta povezano, svi su se ljudi onako među sebe dosta znali...“ (Marija, Pelješac, 1965.).

Već je više puta spominjana društvena uvjetovanost pamćenja, no što je s razvojem djeteta? Proces odrastanja djeteta, odnosno njegov razvoj, izuzetno je bitan za konstruiranje osobnog narativa, a kasnije i narativnog sebstva. John Dewey, u tumačenju dječjih potreba i interesa, konstruktivnu ulogu daje društvenim čimbenicima te smatra kako se sve dječje težnje nužno „oblikuju u interakciji sa kulturom, delatnostima i ljudima određene lokalne kulture“ (Dewey 1970 prema Milutinović 2003: 116). Slično Deweyju, nekoliko godina kasnije Lev Vygotsky razvija svoju socijalno-kulturnu teoriju kognitivnog razvoja koja podrazumijeva da struktura zajednice uvjetuje psihičku strukturu pripadnika te iste zajednice. Za razliku od ovih dvaju psihologa, švicarski razvojni psiholog Jean Piaget smatra da je razvoj autokonstruktivan proces koji ipak nastaje kroz interakciju s okolinom (Milutinović 2003: 124). Kao jedan od primjera utjecaja društvenih čimbenika na dječje težnje i potrebe možemo navesti kazivanje u kojem su te težnje ograničene spolom:

„Ana: I poslije san hoćela...evo onda Antun, brat, pošto san ja bila jedinica...tata je pokonji bio u mene infisan ko, znaš. A onda je bilo vrijeme nekako drukčije, nije ko što sad poslat te u Dubrovnik u školu. I Antun pokonji mene hoće upisa u učiteljsku školu, u Dubrovnik, kad sam završila u Stonu osmogodišnju školu.

Antonia: A jesi ti to ćela?

Ana: Pa bi. Ja bi bila. Kako da ne. Ja bi to bila vrlo rado jer bilo ih je što su išle sa mnom odi u školu i sve. Ali tata me ne bi bio pušto ni za živu glavu. I onda sam išla na zanat, krojački. I to san išla samo nešto oko godinu i po dana jer je ova krojačica bila pošla u Australiju. Ali nama je po prirodi to ležalo, i mami i tetkama i svi.

Antonia: Je li se tebi onda to onako samo nekako nametnilo?

Ana: Meni to nije bilo mrsko. Kako bi ti rekla, meni je bilo drago. Jer ja sam kasnije i krojila i šila, i vestite i sve san ja to radila i meni je to poslije bilo drago. Ali on je imo jednu tako lijepu crt, da bi te: 'Pa, sine moj, pa znaš, pa ti si meni tu...pa ja ne bi sad...pa pošo Antun, pa će Mario, pa ti znaš...', i ja san se kao s time pomirila. Meni je bilo njega, ono kao, žao pa neka san ja tu s njima. Eto ti.

Antonia: Misliš li, da si pošla, da bi danas bilo puno drugačije?

Ana: Bi, sigurno. Jer bi na drugi način ja danas živjela. Imaš poso, ideš na poso, vratiš se. Sve ovo šta smo govorili, ti kad si u kući ti svakomu moraš dat i sve. Ja san radila,

ja san šila, ali kasnije kad sam se udala ja sam došla na svekra, na svekrvu, na tetku neudatu, na đevera, četiri šegrti su bila koja su se hranila, ja i Ante i njih dvije u dvije godine i mjesec i jedan dan. I još je odi bila kovačko-bravarska radnja koju su oni imali, i puno, puno prijatelja. I odi je bio jedan veliki stol i vazda se stavjo još...u prosjeku pet pjata tako kad bi ko došo samo da se sjede i jede. Dakle poso je bio od jutra do...Tako da meni nije moglo bit da ja stanem za šivaću mašina, da ja iden šit nešto. Meni je pokonji svekar, on je mene strašno volio, zvo me od dragosti Mala, on je reko meni: 'Mala, tebi je pre, predug dan. Ti ćeš šnajdericu nać ili doma ili ćeš joj odnijet to nek ti šije što god ti treba, ali neću da te vidim da i to još radiš jer to ti je previše'“ (Ana, Pelješac, 1942).

Fivush i Bruckner pretpostavljaju da, osim načina na koje se identitet razvija, u razumijevanju i izražavanju spola kao dijela nećijeg identiteta, veliku ulogu igraju specifićni problemi s kojima se pojedinac suoćava u različitim fazama razvoja (2003: 151). Stoga, i u ovom slućaju kazivaćica, skoro 60 godina kasnije, opravdava društveno uvjetovano suprotstavljanje vlastitom odabiru što uvelike pomaće upravo pri razumijevanju, odnosno izražavanju spola kao bitnog ćimbenika u odrećivanju identiteta pojedinca.

Svakako treba napomenuti da u ovom radu nećemo pribjegavati psihobiografskom redukcionizmu koji je tijekom godina naišao na žestoke kritike. Dakle, jedan od oblika redukcionizma objašnja osobine i ponašanje odrasle osobe na temelju iskustava iz ranog djetinjstva zanemarući kasnije oblikovne procese i utjecaje na pojedinca. Erik Erikson ovaj oblik redukcionizma naziva *originologija* (eng. *originology*), smatraći da se na taj način pokušavaju pronaći uzroci cijelog razvoja pojedinca u konfliktima iz njegova djetinjstva (Erikson 1969 prema McKinley Runyan 1988: 224). Runyan smatra kako je bitno naglasiti razliku između tvrdnji da je iskustvo iz djetinjstva glavni uzrok kasnijim dogaćajima i tvrdnji da je to iskustvo djelomićni ili popratni uzrok individualnog ponašanja. Dakle, ne kaće da rano djetinjstvo nema utjecaja, nego da su utjecaji takvog iskustva posredovani nekim drugim iskustvima i slućajnostima, te da se osobnost i ponašanje kontinuirano oblikuju kroz životni ciklus (McKinley Runyan 1988: 226). Za primjer donosimo kazivanje koje sadrži promišljanje kazivaćice o utjecaju iskustava iz ratnog perioda u vrijeme ranog djetinjstva na oblikovanje nekih karakteristika osobnosti danas, u trenutku prićanja:

„Ja se ne sjećam da sam se ikad konkretno bojala za sebe zato što je to sve bilo organizirano. Ja ne znam je li ja sad volim organizaciju ili sam volila ko mala, ali to je

bilo...točno si znao što napraviti u kojem trenutku. Ne sjećam se da mi je iko to govorio, ali se znalo. Znala sam koja vrsta sirene označava što, što znači...kad poč, kad se vratiti. [...] Ja često znam razmišljati jesam li ja organizirana i uvijek malo odraslija, jesam li zbog toga što sam ja takva ili je to nešto što je mene djelomično odredilo. Ja nisam bila toliko mala, ja se jasno sjećam. Ja mislim da nije normalno da dijete od šest godina gleda Dnevnik svaki dan i sluša te priče“ (Ivana, Pelješac, 1986.).

U tekstu o značajnim događajima i životnoj priči David B. Pillemer govori o tome kako pojedinac u konverzaciji bira priče iz svoje prošlosti i kakvo značenje za njega imaju takve priče. Na primjerima objašnjava kako jedna epizoda iz života pojedinca može odrediti, primjerice, u kojem smjeru će ići njegova karijera (Pillemer 2001: 123-124). Na temelju ovog Pillemerova razmatranja iznosi se kazivanje koje prikazuje njegovu ideju:

„Imo sam tri ili četiri godine. Toga se jako dobro sjećam. Moj stari je volio gledati formule. Uglavnom...Ko je tada vozio? Da li...joooj. Nije bitno uopće. Ali znam da su me fascinirale formule. Pazi sad ovu priču...formule. Jer je to fasciniralo mog starog, a ja sam svog starog oduvijek poštovo. [...] I moja sestra ti je išla negdje tada, ja sam bio znači tri godine, ona je imala jedanaest. Znači osnovna škola. [...] Moja sestra ti je počela učiti u školi matematiku i došla je do formula. Tu ti je sve počelo. Znači ja sam bio fasciniran s formulama, ja sam bio uvjeren...ja se sjećam dan danas toga da sam bio fasciniran kad je ona meni rekla da ona radi formule. Ja sam htio da mi ona objasni svaku stvar i kad je ona napisala one razlomke i sve je to meni izgledalo fakat ko formula, razumiješ. To kad na televiziji gledaš od gore izgleda kao formula. Kad gledaš na primjer tri je jednako pet kroz tri, pet kroz tri izgledaju ko dva kotača. Meni je to izgledalo fakat ko formula. I ja sam to htio razumjeti. Tu ti je počela moja ljubav prema matematici. [...] Poslije sam ja skužio da te formule nisu formule. Al taj prvotni šus, taj prvotni tir koji je meni...meni je to bilo dovoljno da se ja zainteresiram za to. [...] Meni je uvijek bilo lakše s matematikom jer sam krenuo ranije, a ranije sam krenuo zbog svojih interesa [smijeh]. Malo je čudno, znaš ono, svoj interes. Al moj interes je bio zato što sam ja mislio da su to prave formule, da ću ja jednog dana moć napraviti sebi formulu od toga i voziti je“ (Alen, Pula, 1991.).

Unutar istraživanja oblikovanja narativa o djetinjstvu, odnosno narativnog sebstva, moramo imati na umu, bez obzira na iskustva iz djetinjstva, događaje ili okruženje u kojem je pojedinac odrastao, da je u trenutku istraživanja to odrasla osoba koja je još uvijek u procesu

razvoja, iako ne onog dječjeg, te da bi donošenje konkretnih zaključaka, poput redukcionističkog pojednostavljivanja, bilo neutemeljeno.

Ipak, bez obzira što se radi o jednoj osobi koja se razvija u nekom vremenu i prostoru, i dalje, u činu prisjećanja i stvaranja narativa, postoje prošlost o kojoj se priča i sadašnjost u kojoj se priča. Dakle, zaključili smo da su iskustva iz djetinjstva samo dio prošlosti koji utječe na razvoj, ali prisjećanje podrazumijeva povlačenje prošlih događanja u sadašnjost. Mark Freeman objašnjava taj proces analizirajući riječ *recollection* (hrv. prisjećanje) što bi u doslovnom prijevodu značilo *ponovno skupljanje*. Prefiks *re* odnosi se na prošlost, dok se riječ *collection* odnosi na sadašnjost, odnosno na skupljanje onoga što je raspršeno ili izgubljeno. On smatra da su u ovoj riječi sadržana dva načina na koja često pričamo o povijesti: kao o tragu prošlih događaja, odnosno prošlosti koja se kulminirala u sadašnjosti i kao o pisanju, selektivnom i imaginativnom skupljanju tih događaja u priču koju je lako pratiti. Na temelju toga, Freeman zaključuje kako bez tragova prošlih događaja ne bi niti postojala priča za ispričati, a bez povijesnog promišljanja, koje podrazumijeva pridavanje značenja i važnosti tim događajima i traženje veze među njima, ne bi bilo ni same prošlosti (Freeman 1995/1993: 48). Kao što možemo zaključiti Freeman, kao i mnogi drugi, smatra da koncept razvoja treba gledati kroz odnos između prošlosti i sadašnjosti. Iako na koncept razvoja često gledamo kao kretanje unaprijed, predvidjeti ga možemo samo unatrag, retrospektivno. Tek je tada pojedinac u mogućnosti mapirati putanju prošlosti pa je tako koncept razvoja u svom temelju nerazdvojiv od procesa naracije prošlosti (Freeman 1995/1993: 10). Slično Freemanu, Jens Brockmeier smatra da se ideja razvoja isprepliće s idejom realizacije telosa (eng. „telos realisation“), što je osobito vidljivo kod ljudskog razvoja i životne povijesti. Kao što ovdje i sada trenutka pričanja slijedi događaj iz prošlosti koji se prepričava, (privremeni) kraj ispričanog života pojavljuje se kao *telos* životne priče, odnosno kao da slijedni poredak u vremenu postaje uzročni ili teleološki poredak događaja. Ovakvo povezivanje struktura razvoja, narativa i vremena Brockmeier naziva *retrospektivna teleologija* (eng. retrospective teleology) (2001: 242). Ovakva ideja podrazumijeva postojanje uzročno-posljedične veze između prošlosti, odnosno životne priče, i sadašnjosti, odnosno kraja te priče koji se pomiče u vremenu tako da trenutna sadašnjost kontinuirano prelazi u prošlost i postaje dio životne priče.

3. OBLIKOVANJE NARATIVNOG SEBSTVA

Uzmemo li u obzir da oblikovanju narativa prethodi, ili se istodobno odvija s prisjećanjem na neki događaj, očita je neraskidiva veza upravo između naracije koja se odvija u sadašnjosti i događaja koji se dogodio u prošlosti. Bruner i Feldman smatraju kako se događaji oblikuju u narativne svrhe s pogledom prema značenju i važnosti, a ne prema očuvanju činjenica kao takvih (Bruner i Fleisher Feldman 2005/1995: 293). Tzvetan Todorov ističe kako je druga vrsta organizacije pripovjednog teksta, uz mitološku, tzv. *gnoseološka* (može se nazivati i 'epistemološka'), a uključuje pripovjedne tekstove „u kojima je važnost događaja manja od važnosti naše percepcije o njemu, manja od stupnja naše spoznaje o njemu“ (1992: 121). Kako bismo pobliže shvatili odnos između naracije i događaja koristit ćemo termine *događaj pripovijedanja* (eng. narrative event) i *pripovijedani događaj* (eng. narrated event) koje, među ostalima, koristi i Jens Brockmeier (2001: 251). Pripovijedani događaj odnosi se na događaj u prošlosti i predstavlja sadržaj same priče. Događaj pripovijedanja odnosi se na trenutak u sadašnjosti u kojem se pripovijeda, a može se odvijati u „prirodnom“ okruženju ili u istraživačkom kontekstu u obliku intervjua (o kontekstu će biti riječi nešto kasnije). Ovako skovani termini u fokusu imaju sam događaj, odnosno vrijeme nastanka narativa, dok Avril Thorne i Kate C. McLean u fokus stavljaju sam narativ pa umjesto *narrated event*, za događaj koji se pripovijeda, koriste termin *narativ događaja* (eng. event narrative). Za razliku od Brockmeier uvode još jedan termin koji se odnosi na specifični događaj pri kojem je narativ događaja ispričan drugoj osobi pa takvu priču nazivaju *pričani narativ* (eng. telling narrative) (2003: 170). Ovaj posljednji termin idealno je koristiti u istraživanju ponovljenih pričanja koja su korak prema folklornom oblikovanju priče:

„Tendencija prema ponovljenim pričanjima, prema procesu stabiliziranja sižea i forme, ali i prema istodobnim mogućim improvizacijama učvršćuje pričanja o životu među ostale tradicijske usmenoknjiževne oblike, a okolnosti da se tradicija može stvarati već u okviru posebnoga osobnog repertoara i da pričanja počinju postojati kao vrsta već u času prvoga pričanja daje im specifično mjesto među folklornim vrstama“ (Bošković-Stulli 1984: 344).

U ovom istraživanju neke od kazivača sam pitala da ispričaju priču koju su više puta pričali drugima, da kažu kome su neku priču pričali i u kakvoj situaciji:

„Meni mama često priča to kako smo mi, kad smo došli u Split, došli iz prostora koji je već imo rat. Za razliku od Splitskana koji nisu. I onda smo se jednom išli sklonit dole

i onda je zvonilo da je kraj i kad sam ja rekla mami kao: “Pričekaj, znaš da će ponovo zvonit.“ I zbilja, svi su izašli osim nas i zvonilo je taman kad su svi bili izašli. To te isto malo prizemni. Ti se igraš, ali isto si svjestan stanja oko sebe. Što ne mislim da je normalno da petogodišnjak ima“ (Ivana, Pelješac, 1986.).

„Mi kad upoznemo neku novu osobu mi pričamo te priče, ali znaš ono gradualno. Mi nikad ne pričamo između sebe o tome jer znamo sve, razumiješ. Mi kad upoznemo neku novu osobu onda njemu pričamo šta smo mi radili u djetinjstvu, nikad između sebe, dođe nam nekad al rijetko“ (Alen, Pula, 1991.).

Dakle, prvo kazivanje sadrži priču koja se često priča, i to uglavnom unutar obitelji što je kazivačica i potvrdila, a na samom kraju kazivanja su neka promišljanja kazivačice u trenutku intervjuja. U drugom kazivanju, nakon nekoliko ispričanih priča, kazivač zaključuje kome se i u kojim se situacijama te priče pričaju. Kako bi prepričali svoje djetinjstvo, a posebno one događaje bitne u konstrukciji sebstva, kazivači moraju pribjeći određenom tipu selekcije događaja kroz određeno vrijeme, a istovremeno stvoriti cjelovitu smislenu priču. Paul Ricoeur u svom radu *Vrijeme i narativ* (eng. *Time and Narrative*) koristi zanimljiv termin koji opisuje upravo navedeno oblikovanje cjeline. Dakle, *emplotment* je proces koji konfigurira vremenske elemente u cjelinu tako da ih „skupi zajedno“ i usmjeri ih prema zaključku ili kraju. Ovaj proces pretvara slijed nepovezanih događaja u jedinstvenu priču koja ima poantu ili temu. Kako bi se stvorila cjelina, pojedinim aktivnostima se pridaje određeno značenje pomoću kojeg se stvara zaplet (Ricoeur 1983/1984 prema Polkinghorne 1991: 141). Ovdje nećemo ulaziti u uzroke odabira pojedinih priča kod pojedinca, ali ono što zasigurno možemo zaključiti je da su u trenutku pričanja i prisjećanja, kazivači sami sebi u fokusu i da je upravo to razlog zbog kojeg imaju tendenciju prema oblikovanju priče, odnosno povezivanju bitnih događaja. Brockmeier smatra kako ljudi kada pričaju o događajima koji su zaista važni, kronološki koncipirana priča niti ne služi kao kostur za narativ pa izgleda kao da je sadržaj nepovezan sa značenjem koje održava identitet stabilnim. Također smatra da se važni događaji iz života pri odabiru u narativne svrhe pretvaraju u *autobiografeme* (eng. *autobiographemes*), pri čemu se odabiru samo neke od tisuća potencijalnih epizoda u životu. Autobiografemi su međusobno povezani, ali ne poštuju vremenski slijed kojim su se originalno dogodili (2001: 270-271).

Već smo vidjeli da je za stvaranje značenja, čemu pojedinci teže, bitno oblikovanje priča u cjelinu, a isto tako smo uvidjeli važnost vremenskog razdoblja kao svojevrsnog okvira

tog pričanja pa stoga možemo zaključiti da određena organizacija važnih životnih događaja unutar određenog vremenskog razdoblja može pomoći pri skladnijem samorazumijevanju. Burton Pike, kada piše o odnosu autobiografije i vremena, kaže kako su pisci autobiografija opsesivno preokupirani kronološkim aspektom vremena. Kao prvi aspekt takve preokupacije vidi onaj psihobiološki unutar individualca, dok drugi, kojeg smatra često zanemarenim, vidi u ulozi kulture u određivanju koncepcija vremena individualca i njegova poimanja samog sebe pa zaključuje kako različite kulture vrijeme i njegove veze sa životom vide drugačije (1976: 327). Možda ovakvo razmišljanje o opsesiji kronologijom ipak ne bismo mogli vezati uz pripovjedne tekstove koji nastaju u trenutku prisjećanja i u istom tom trenutku su govorom upućeni sugovorniku, publici ili istraživaču, što vremenski ograničava precizno oblikovanje priče kao što je slučaj s pisanim tekstom autobiografije. Osim *vremenske povezanosti* (eng. temporal coherence), kako ju Bluck i Habermas nazivaju, kao glavnog tipa povezanosti priče, tu je još i *kulturni koncept biografije* (eng. cultural concept of biography) koji se stvara kada pojedinci koriste kulturne norme pri odabiru odgovarajuće građe koja će biti uključena u životnu priču. Ovaj rad se bavi istraživanjem pričanja o djetinjstvu koja su svakako dio životne priče tako da su ovakvi koncepti odgovarajući, a ono bitno što ovdje također treba napomenuti je da osim neposredovanih iskustava, među kazivanja o djetinjstvu, svrstavamo i posredovana iskustva koja su i dalje dio kazivačeve osobne priče. Narativi o životu također su organizirani kroz *tematsku povezanost* (eng. thematic coherence) koja može, ali i ne mora, uključivati kronološku organizaciju. Pojedinač razumije tok životnih događaja tako da stvara shvatljive teme ili izvlači neke životne pouke. Posljednja je *uzročna povezanost* (eng. causal coherence) koju smatraju najvažnijim tipom povezanosti u priči o životu. Događaji, razdoblja života i sebstvo povezani su s obzirom na motivacije, uzroke ili objašnjenja. Dakle, u priči kazivač opisuje zašto se neki događaj dogodio i kako je to vodilo onome što se dogodilo nakon toga. Nekad se mogu oslanjati na logiku ili na ono što motivira ljude po prirodi, kako bi se trebalo nositi s emotivnim događajima i kako se odvija razvoj kroz životni vijek (2000: 124-125).

Kada smo govorili o društvenoj ili kulturnoj uvjetovanosti oblikovanja narativa, to se odnosilo na ponašanje prema normama određene zajednice, ali ako se fokusiramo na sam sadržaj narativa tada će biti riječi o društveno uvjetovanim temama koje su sadržane u narativu. Takve priče često proizlaze iz već spomenutog društvenog sjećanja koje jednim svojim dijelom obuhvaća i neke kulturno-povijesne činjenice. Ljiljana Pešikan-Ljuštanović 2013. godine, u svom izlaganju na već spomenutom znanstvenom skupu Instituta za

etnologiju i folkloristiku u Zagrebu *O pričama i pričanju danas*, ističe da kada započne kulturno-povijesno pričanje, u nekom trenu ono postane emotivno obojeno osobno kazivanje. Također smatra da je osobna priča uvijek fikcija, koliko god počivala na činjenicama pa tako naglašava da svi pričaju istinu koju svakako treba razlikovati od činjenica (2013). Maja Bošković-Stulli također smatra da „fikcija ne počinje tek ondje gdje se događaji izmišljaju nezavisno od stvarnosti ili bar bez mogućnosti verifikacije. Klica fikcionalnosti krije se već u samom pričanju“ (1984: 337). Mark Freeman, s druge strane, postavlja pitanje zašto se ponovljena i prepravljena verzija prošlosti mora nazivati iluzijom ili fikcijom. Dalje se pita je li čitanje prošlosti u svjetlu sadašnjosti zaista uključuje bavljenje varljivim trikovima ili samo postojanje u vremenu i razmišljanje o onome što je bilo i prošlo na jedini mogući način, iz sadašnje perspektive. Istinu vidi slično kao i Ljuštanović. Dakle, ako istinu vidimo kao vjernu podudarnost tada će autobiografski tekst svakako biti fikcija, ali možemo li reći da realnost življenja zahtijeva narativnu refleksiju koja otvara put prema razumljivijoj i opsežnijoj koncepciji same istine (1995/1993: 33).

Još jedan od bitnih elemenata koji govore o nemogućnosti vjerodostojne, činjenične (ne i istinite) utemeljenosti pričanja je činjenica da su pričanja o djetinjstvu neodvojivi dio „konverzijske situacije u koju su smještena, bila ona 'prirodna' ili istraživanjem potaknuta i uvjetovana, ali ona su i dijelom puno šireg konteksta - života pojedinaca i grupa“ (Marković 2012: 213). Stoga, smatram kako je izuzetno bitno dotaknuti se i konteksta stvaranja narativa kako bismo uopće došli da oblikovanja sebstva kroz te iste narative. Svakako treba spomenuti konverzijske analitičare koji se, između ostalog, bave i proučavanjem načina na koje se priče integriraju u razgovor. Gail Jefferson, jedna od utemeljiteljica konverzijske analize kao polja istraživanja, općenito smatra da govornici (kazivači) u svakom trenutku razumiju što se događa tijekom pripovijedanja tako da razmatraju način na koji se posljednji govorni iskaz uklapa u slijed iskaza koji su mu prethodili. Pojavljivanje priče u razgovoru može imati dva aspekta. Priča je potaknuta tako da je netko u određenom trenutku razgovora nešto rekao i podsjetio onoga tko sudjeluje u razgovoru, bio to pripovjedač ili onaj koji sluša, na neku određenu priču koja može, ili ne mora, biti tematski povezana s razgovorom koji je u tijeku. Drugi aspekt podrazumijeva metodičko uključivanje priče u razgovor, odnosno korištenje tehnika kako bi se prikazao odnos između priče i prethodnih iskaza pa se na taj način objašnjava i predlaže primjerenost pripovijedanja priče (1978: 220). Ovakvi zaključci svakako pomažu u određivanju funkcija pričanja među kojima je svakako konverzijska. S tim da

priča ne mora uvijek nužno imati samo jednu funkciju, primjerice pričanje može započeti u konverzaciji, ali tijekom razgovora poprimiti nove funkcije:

„Različito od funkcionalnog pričanja u sklopu razgovorne nadređene sheme, kada sugovornici potvrđuju, ilustriraju, argumentiraju kakvo mišljenje izraženo u razgovoru, neka se pričanja počinju izdvajati iz konverzacijskih funkcionalnih veza“ (Bošković-Stulli 1984: 342).

Tada se počinje oblikovati priča s nekim drugim funkcijama osim one razgovorne. Vladimir Propp, u svojoj knjizi *Morfologija bajke*, oblikuje modele funkcija priča. Smatra kako nakon što povežemo sve funkcije vidimo da jedna proizlazi iz druge umjetničkom i logičnom nužnošću, te da ni jedna funkcija ne isključuje drugu već pripadaju istom stožeru (2012: 31). Dakle kada govorimo o konverzacijskoj funkciji pričanja moramo imati na umu da se na njoj ne možemo zaustaviti nego moramo uzeti u obzir i mogućnost pojave neke nove funkcije.

S obzirom da se radi o razgovoru, on kao takav, podrazumijeva interakciju među ljudima koji međusobno svakako utječu na prisjećanje nekih epizoda kako bi se priča ispričala. Također, puno toga ovisi i o tome u kakvom su odnosu sugovornici pa je za pretpostaviti da će priče biti oblikovane drugačije kad se pričaju nekome bliskom, nego kad se pričaju strancu ili istraživaču. Već u samom trenutku prisjećanja, ako se prisjećamo, odnosno razgovaramo s poznanikom, bit će lakše oblikovati cjelovito sjećanje i potom ispričati priču s potpunijim sadržajem. No, ne mora uvijek biti tako jer upravo zbog toga što se sugovornici poznaju, unaprijed pretpostavljaju da su oboje upoznati s nekim informacijama pa ih tako odlučuju preskočiti pa će takva priča, ako ju istovremeno sluša i stranac, izgledati krnje i nerazumljivo. S druge strane, ako je priča usmjerena prema strancu u nekim situacijama će biti skraćena zbog nepovjerenja ili poteškoća u prisjećanju, ali isto tako stranac može puno doprinijeti u razgovoru objektivnošću zbog nepoznavanja sugovornika.

Kad smo kod razgovora s poznanicima u svrhe istraživanja i tu se pojavljuje slična situacija. Mnoga istraživanja znanstvenici provode unutar vlastitog životnog okruženja pa uvijek „postoji opasnost neprepoznavanja, odnosno znanstvene nesenzibiliziranosti zbog vlastite životne involviranosti u samom terenu“, dok istovremeno „životno sudjelovanje sasvim sigurno otvara paletu tema i iskustava“ (Gulin Zrnić 2006: 77). Ovdje svakako treba napomenuti da istraživanje provedeno u svrhu pisanja ovog rada također pripada istraživanju bliskoga pa se na iznesena kazivanja mogu primijeniti ovakvi zaključci. Gulin Zrnić ističe

kako u istraživanju postoji svojevrsna dvostrukost koja se ispisuje u *približavanju* istraživanomu koje karakterizira „etnografija“ (terenski rad, intersubjektivnost i interaktivnost), i kasnije u *distanciranju* od istraživanog s kojim dolazi interpretacija, a odnosi se na antropološku „znanost“ (2006: 82). U istraživanju unutar vlastitog okruženja potrebno je „približiti se“ dovoljno da i dalje možemo ostati tek toliko objektivni da budemo svjesni procesa istraživanja te se na taj način fokusirati na temu kojom se bavimo. Dok, nakon terena moramo biti u mogućnosti distancirati se dovoljno da budemo u mogućnosti analizirati i interpretirati skupljenu građu. Gulin Zrnić temeljnu karakteristiku istraživanja u vlastitoj kulturi naziva *autokulturna defamilijarizacija*, koja podrazumijeva istraživačku poziciju *otklona* (2006:85). Osim unutar transkribiranih kazivanja korištenih u istraživačkim radovima, kontekstualni dijelovi intervjua, koji se opet razlikuju ovisno o tome je li istraživanje vlastitog u pitanju ili ne, također su se pokazali „važnim mjestima konstruiranja i prezentiranja identiteta, mjestima jezične, narativne i mnemoničke socijalizacije, mjestima koja upućuju na odnose moći među sugovornicima“ (Marković 2012: 57). Ben-Amos smatra da kada je tekst stabilan, na bilo tematskoj, morfološkoj, strukturnoj ili metaforičkoj razini, a kontekst je varijabilan, kontekst je taj koji utječe na promjene u značenju koje tekst može proizvesti (1993: 212) što znači da primjerice u slučaju kada imamo dva ili više jednakih tekstova njihovo značenje će biti također jednako sve dok ne budemo upoznati s kontekstom njihova nastanka. Isto tako jednom tekstu možemo pripisati raznorazna značenja, tek kada uzmemo u obzir elemente konteksta, među koje spadaju i navedeni netranskribirani dijelovi, tada ćemo tekstu moći pripisati odgovarajuće značenje.

Do sada je u radu nekoliko puta spomenuto sebstvo i proces oblikovanja narativnog sebstva pa je došlo vrijeme da se termin pobliže objasni. Nakon što je pojašnjena sadržajna selekcija narativa, oblikovanje, funkcije, odnos prema vjerodostojnosti i interpretaciji narativa dolazimo do pojašnjavanja stvaranja sebstva kroz takve narative. Mnogi autori su kroz godine istraživanja ovog pojma iznosili razne definicije koje su se u mnogo slučajeva razlikovale. Ono što znamo je da oblikovanje narativnog sebstva nastaje u procesu svjesnog samooblikovanja kroz osobnu priču, što bi značilo: „Sebstvo i priča su 'komplementarni, međusobno konstituirajući aspekti jednog procesa oblikovanja identiteta“ (Eakin 1992: 198 prema Marković 2012: 272). Sebstvo se može vidjeti kao subjektivno poimanje sebe (eng. I) što predstavlja ono koje biva svjesno, ali i objektivno poimanja sebe (eng. me) što predstavlja ono kojeg *I* biva svjesno. Stoga je sebstvo poimano kao dvodijelno, dakle, dijelom onaj koji zna (ili čisti ego, eng. pure ego) i dijelom onaj kojeg se zna (ili empirijski ego, eng. empirical

ego). Dakle, unutar pojma *me* sadržane su sve osobine i karakteristike koje mu je *I* pripisalo pa vrijedi da sam to sve ja, a sve to je moje (James 1992: 174). Bruner smatra kako spoznaja sebstva nije intuitivno očita da ju jednostavno možemo pretočiti u riječi. Već ga konstantno konstruiramo i rekonstruiramo ovisno o situacijama u kojima se nađemo i pomoću sjećanja na prošlost i želja i strahova za budućnost. Govorenje samom sebi o samom sebi je kao izmišljanje priče o tome tko smo i što smo, što se dogodilo i zašto radimo to što radimo. Priče u svrhu samooblikovanja (eng. self-making stories) se tijekom vremena nakupljaju, neke i „ostare“ jer se uvijek moraju prilagođavati novim okolnostima pa tako naša sjećanja postanu žrtve takvih priča (2003: 210). S obzirom da, kako je već navedeno, i sjećanja i oblikovanje narativa ovise o društvenoj okolini, a oba procesa su usko povezana s oblikovanjem narativnog sebstva, možemo zaključiti kako je i ono društveno uvjetovano. Čak možemo reći da upravo zbog društvene uvjetovanosti sjećanja, a potom i stvaranja njihova značenja, narativno sebstvo izranja kao, barem dijelom, društveno uvjetovano. S obzirom na važnu ulogu interakcije, posebno u razdoblju djetinjstva, djeca često pod utjecajem drugih stvaraju značenje na temelju iskustava i potom konstruiraju poimanje samog sebe. Hayne i MacDonald za primjer uzimaju zajedničko stvaranje narativa zajedno proživljenih iskustava roditelja i djece u ranoj dobi. Ono od čega i kako odrasli odluče oblikovati narative u razgovoru s djecom, vrlo lako je moguće da će upravo to biti sadržaj i način dječjeg prisjećanja te može služiti kao model koji će djeca kasnije koristiti u procesu prisjećanja na vlastita iskustva. Na taj način takvi razgovori mogu imati važan utjecaj na oblikovanje, razvoj, sadržaj i dugoročno održavanje autobiografskog pamćenja individualca (2003: 115). Ovdje svakako ne ulazim u problematiziranje bi li takav utjecaj trebao postojati ili ne, odnosno hoće li konstrukcija narativnog sebstva biti „čistija“ ako ne uzmemo u obzir kontekst. Takva pitanja niti nema smisla razmatrati jer je već iznesena osobita važnost konteksta koja se svakako primjenjuje i po pitanju konstrukcije narativnog sebstva. Po tom pitanju, Polkinghorne smatra da životna priča ne mora nužno biti egocentrična i narcisoidna već da individualne priče mogu, ili trebaju, proširiti protagonista od *Ja* u *Mi*, tako da obitelj i prijatelji budu neophodni partneri unutar priče. Događaji koji se tiču obitelji, ili čak države, postaju dio vlastita narativnog sebstva, tako da se važnost događaja više ne određuje prema njihovim utjecajima na jednog pojedinca već i na druge koji čine dio njegova identiteta (1991: 146). S druge strane, Bruner smatra kako je oblikovanje sebstva naše osnovno sredstvo za utemeljenje vlastite jedinstvenosti koja proizlazi iz razlikovanja od drugih. Takvu razliku pokušavamo ustanoviti uspoređivanjem vlastite procjene samih sebe s onim što nam drugi prikazuju o sebi, a to je njihova procjena samih sebe. Ovo stvara dodatnu neodređenost upravo zato što smo uvijek

pažljivi oko stvaranja razlike između onoga što sebi kažemo o samima sebi i onoga što kažemo drugima (2003: 211). Sljedeće kazivanje obuhvatit će Polkinghorneova i Brunerova promišljanja tako da ćemo vidjeti princip prezentiranja jedinstvenosti, ali ne pojedinca nego grupe, i to dijakronijski:

„Pa znači ona prva bitna razlika koju svi znamo je to da se djetinjstvo nas i djetinjstvo današnje djece jako, jako razlikuje. Znači mi smo svaki dan bili, svaki dan, u parkiću ispred zgrade, iza zgrade. Svaki dan su bile igre svakakve [...], a danas tog nema. Danas prolazim i sva djeca iz zgrade su vjerojatno za kompom na fejsu ili igraju igrice. To ti je...svaki dan, znači svaki dan. Mama me je morala doslovno molit da dođem na ručak, zvala me prek balkona: „Mateja, Mateja! Ručak!“ Ja bi ti njoj odma nastavila: „Može još pet minuta? Može još pet minuta?“ Tolko smo se svaki dan igrali da ja, kad bi mi se pišalo, ne bi mi se dalo ić gore u stan pišat da ne propustim nimalo igre nego bi pišala negdje pored ulaza [smijeh]. [...] Zima, uf, zima...iza zgrade ti imamo ogroman spust. Kak su ti garaže pa se auti spuštaju dole u garaže. To je bilo zimi krcato, krcato. Znači, doslovno nisi mogo proć da se sjedneš na sanjke i da se spustiš, i onda tak po pol dana. Penji se, spuštaj, penji se, spuštaj. Znači konstantno. U snijegu cijeli dan. Danas snijeg padne, nikog nema“ (Mateja, Zaprešić, 1990.).

Za ovo kazivanje svakako je bitno istaknuti da je ovo bilo prvo kazivanje za vrijeme intervjua, što još jednom potvrđuje važnost konteksta istraživanja. Dakle, kazivačica je na prvo pitanje da općenito kaže što misli kakvo je djetinjstvo imala, odgovorila ovakvim kazivanjem koje započinje generacijskim razlikovanjem i stvaranjem jedinstvenosti svoje generacije u odnosu na današnje (generacije djece u vrijeme intervjua). Uz razlikovanje od drugih, još jedan od načina isticanja jedinstvenosti je razlikovanjem od prošlog sebe pa tako Wilson i Ross, na temelju istraživanja, zaključuju kako većina ljudi sebe iz prošlosti smatra inferiornim prema sebi u sadašnjosti. Isto tako, dok kazivači o sebi pričaju u trećem licu opažaju da su oni u prošlosti i oni u sadašnjosti dvije različite osobe, ali isto tako primijećeno je da, u ovom istraživanju pisci autobiografija, određene životne epizode puno bolje razumiju pišući u trećem licu. Ovdje svakako treba napomenuti kako je bitno razlikovati ovakvo udaljavanje od prošlog sebe od potiskivanja traumatičnih događaja koje može uzrokovati potpuno drugačije psihološke implikacije (Wilson i Ross 2003: 47-49). No, uzmemo li u obzir da je osoba iz prošlosti zapravo dijete, odnosno da uzmemo u obzir odnos između djetinjstva i sadašnjosti u kojoj je ta ista osoba odrasla prvo se treba posvetiti pažnja samom iskustvu, jednog ili više događaja, i pripisivanju značenja tom događaju. Dewey smatra sljedeće:

„Prethodni uslovi saznanja dati su samo u obliku neposrednog prvobitnog iskustva, sirovog materijala koje nije indikator nikakvog značenja, već predstavlja samo 'problematičnu situaciju'. Prvobitno iskustvo, po njemu, jeste difuzno, neodređeno i bez većeg značaja, te ne sadrži nikakvu strukturu; red i poredak unosi se tek praksom“ (Dewey 1970 prema Milutinović 2003: 117).

Bez obzira ima li prvobitno iskustvo većeg značaja ili ne, ono u svakom slučaju igra veliku ulogu u oblikovanju narativnog sebstva, i to upravo zbog toga što taj narativ stvara odrasla osoba koja ima neposredovano, ili posredovano sjećanje na neko iskustvo iz djetinjstva. Ono što ovdje želim je istaknuti da odrasla osoba može oblikovati narativno sebstvo i na temelju nekog iskustva koje u trenutku događanja možda nije imalo nikakva, ili jako malo značaja. Kako bi se bolje pojasnilo pridavanje značenja događajima iz djetinjstva u odrasloj dobi, kao i priroda tih značenja, pomoći nam može Nietzscheova teorija preokretanja kronološkog poretka uzroka i posljedica. Temeljna činjenica *unutrašnjeg iskustva* (eng. inner experience; fr. l'expérience intérieure) je da se uzrok zamišlja tek nakon što se posljedica već dogodila (Nietzsche 1968 prema Freeman 1995/1993: 107). Primjerice, ako iz sadašnje točke gledišta promatramo događaj koji bi najvjerojatnije kod odrasle osobe proizveo traumu određenog stupnja, ali se dogodio u djetinjstvu kada mu se ne pridaje veće značenje, postoji mogućnost da će osoba u odrasloj dobi u takvom događaju tražiti uzrok za način na koji oblikuje percepciju o samoj sebi, odnosno sebstvo, u sadašnjosti. Freud smatra da taj događaj postaje podrijetlo u procesu retroaktivnog aktiviranja, te na taj način postaje početak koji niti ne bi postojao da se samog događaja osoba nije prisjetila (prema Freeman 1995/1993: 108). Prije nego što promotrimo neke primjere kod kojih je očita razlika između pridavanju značenja događajima u „originalnom“ vremenu u djetinjstvu i u trenutku intervjua, trebamo uzeti u obzir da u nekim situacijama dolazi do toga da odrasli um kazivača prezentira gledište djeteta, tobože njega samoga kao djeteta. Ali, cijeli ovaj proces je zapravo iluzija jer je pravo gledište ono odrasle osobe u sadašnjem trenutku koja je sada u mogućnosti da sama sebe osnažuje na način da tu snagu pripisuje prošlosti. Na ovaj način osoba je, također, u mogućnosti probuditi suosjećanje čitatelja autobiografije ili sugovornika koji u isto vrijeme možda toga neće biti svjestan (Pike 1976: 337).

Antun: „Onda su partizani njih u obližnjem parku stavili i postrijeljali. To kad su oni njih strijeljali jedan se njemački vojnik odvažio i on je počeo bježat, oni su pucali za njim, ali pošto je blizu bila šuma on se preko šume i oni su pucali za njim i nisu ga uspjeli ubiti, on je pobjego. Prije nego se to dogodilo njih petorica Nijemaca, oni su

živjeli s nama u kući. Oni su imali na jednom podu dvije sobe i oni su tu živjeli, samo se nisu hranili. I oni bi primali iz Njemačke pakete i onda bi oni nama ko djeci, meni i sestri, davali te slatkiše i nešto što je bilo. Mi smo imali dvije, tri ovce i dvije, tri koze i onda bi majka pomuzla mlijeko i njima bi dala malo tega mlijeka. Mi smo se s njima toliko slagali, bili smo ko jedna fameja. Oni su imali obzira prema nama, bili su toliko disciplinirani, a prema nama su bili i poštteni. Nikad oni nisu digli ruku na nas ili na đeda pokonjega ili na babu ili na koga. Tako da smo mi njih doživljavali ko ljude, normalno vojnike, ali vrlo dobre ljude. Što se tiče rata, u nas u Hodilju niko nije poginuo što se tiče Nijemaca i ja jednostavno nisam imo ništa protiv, kako bi ti reko, neko loše mišljenje iako je to bila neprijateljska vojska, ali prema nama su bili dobri. [...]

Antun: Ja mislim Ivana, da se ona sjeća svega.

Antonia: A sjeća se više stvari koje su joj bile traumatične. Da se sjeća pucanja i kako su trčali u sklonište dole, al ono stvari svaki dan i to baš i ne. I ona je bila mala, imala je pet godina.

Antun: Pa mogla se sjećat, ja se sjećan kad sam imo pet godina sve. Čak i prije. Sjećan se i talijanske vojske, a Italija je kapitulirala '43. na Malu Gospu. [...] Nije bio stacionar u Hodilju, ali oni su bilo ko policija, talijanska policija. I onda bi oni došli, kontrolirali bi mjesto i mi bi ko djeca oko njih bili. Imali su zelene uniforme, šeširiće i na vrhu šešira perjanicu od fazana.

Antonia: I ti se baš sjećaš kako je to izgledalo?

Antun: Kako ne, sjećam se tih vojnika ko sad. Znači imo sam, ajmo reć, četiri godine. A Nijemaca se sjećam evo isto ko sad. Sjećam se čak i faca onih Nijemaca što su bili s nama. A gore je bila i kuhinja njemačka pa bi mi ko djeca hodili i kad bi ostalo hrane, a kuhar je bio jedan naš čovjek, Slavonac koji je bio u njemačkoj vojsci, ali bio bi on nama dao šta bi bilo paste, graha, mesa...

Antonia: Ti si bio mali. Jesi ti bio svjestan što se tada događa, šta je to ?

Antun: Ne. Mi nijesmo doživljavali rat kao rat, djeca. Nismo.

Ja: A kad si posto svjestan toga šta se tu događalo?

Antun: Sve mi je bilo jasno čim je završio rat. Onda je počela i škola. '46. godine sam ja već pošu u školu. Onda smo o temu i znali i učili. I znali smo ko je bio okupator, kad su došli...Onda sam ja shvatio šta je bio taj rat. A sve ovo šta se događalo šta sam ti pričo, to je sve bilo ko u igri razumiješ. Nijesan ja mogo doživjet njega, njemačkog vojnika kao, vojnika koji je došo mene ubi, a onda i što se tiče te njemačke vojske, oni su bili strašno disciplinirani. Oni ne bi nikad nikoga dirali bez naredbe. [...] To je dječji mozak, dijete doživljava jednu stvar drukčije nego odrasli. Dijete se i ne boji, ako nije baš...Ja smo i pokonji ded bili u poju kad je bombardiran Ston. Onda san ja i prvi put i avion vidio. Meni je bio doživljaj vidit avion. Tad sam vidio da bacaju bombe na Ston. Sve sam ja to doživio. To je bilo '44. godine. U Stonu je bila ta jaka postrojba Nijemaca i onda su oni sa Visa, na Visu je bio aerodrom s ovim engleskim pilotima. Oni su bombardirali Ston da bi pobili Nijemce. Međutim, dogodilo se to da su pobili više civila nego Nijemaca jer se niko nije nado. A ti avioni, da bi bila još gora stvar, oni su imali petokrake i mi smo znali da su to saveznički avioni i niko se nije nado da će oni bombardira Ston. A kasnije iza toga, svaki drugi, treći dan oni su dolazili. Onda su odi u solani montirali sirenu i onda se preko radija znalo da avioni idu na Ston, Metković, Zadar...Obično su ovi sa Visa tukli Ston i Metković“ (Antun, Pelješac, 1939.).

„Priče o ratu. Ja se malo sjećam našeg odlaska u Vrućicu i većinom Splita. I tu se mogu reć dosta jasno sjećam. To mi je zapravo tek sinulo kad sam bila u Francuskoj čuvala djecu i kad je mali C. bio kraj mene i kad sam shvatila da je njegovo godište tad bilo moje godište u vrijeme rata. Shvatila sam koliko se ja stvari ozbiljnih sjećam i meni je u glavi uvijek bilo da sam ja starija zato što sam gledala iz svoje perspektive. Tek kad sam vidjela njega sam shvatila koliko sam zapravo bila mala. Imala sam pet, šest godina. [...] Ja se ne sjećam da sam se ikad konkretno bojala za sebe zato što je sve bilo organizirano“ (Ivana, Pelješac, 1986.).

„Taj doživljaj kad je ded umro. To mi je ostalo jako u glavi. Ded je bio u bolnici jedno mjesec dana i mama je svaki dan išla u bolnicu. Mi smo bili s babom, išli smo to u kokoši, amo tamo sve to. I jedno jutro on je bio gore, imo je dva srčana udara, tri. Treći ga je zanio. I sjećam se ja tog dana, mi s babom [...] Mi smo bile tri same doma i mi smo viđele...ali smo mi bile male. S. je bila mlađa, ja sam imala 10-ak godina, mi smo vidili da se nešto događa, ali nismo uopće pridali temu pažnju. [...] Mi pošli dat kokošima kad, vraćamo se, kad tamo ispred kuće N. kaže meni: „Dođi meni moja

Marija. Znaš, trebaš ti bit hrabra...“, a govorim ja: „A zašto?“ [smijeh]. „A đed je bio star...“. I sad ona meni, djetetu od deset godina u nekim grubim crtama govori da je đed umro, a ja u momentu ne shvaćam da je đed umro. I vidim I. dolazi iz polja: „Sve će bit dobro...“, ali ne smije se ništa babi govorit da mi ne dođe mati. I sad ja jedna u toj tjeskobi, u tom košmaru čekam da dođe...i kad se pojavila moja mati ja sam vidila kako je ona cijela...rašćupana [smijeh]. I onda taj narod, ta gužva, ta strka sve to. I onda mati, odma nas odvojila, mi smo pošli u B. i tu smo sjedali s njima pa smo jeli. I znam da je to veče pokonji dundo N. kuho toć sa suhim šljivama, bili su strašni kuhari [...]. I onda u jednom trenutku došla J., šnajderica, i uzela nas dvije za ruke, odvela nas u njih doma i u toku noći nam je sašila dvije [smijeh] modre veste [haljine], evo ja bi ti ih sad nacrtala. To su bile male dvije modre vestice jer je moja mati željela da mi sutra budemo...ona je to sve isplanirala. Sa tu rukavčićima, tu prekinute...i kasnije da bi se te veste mogle nosit, ona je nama ugradila bijeli kolar. I J. je cijelu noć šila te dvije vestice. I mi smo se obukli ujutro i došle doma i tu je bilo strašno puno naroda. [...] I ja se sjećam da je baba željela, prije nego što on pođe, da ga se otvori ispred vrata od kuće. I mati je došla i zapredikala, znala je mene kakva sam ja, ja sam danima iza toga plakala, i ona je rekla da djecu odma odmakne otale. Baba je naricala po običaju, ona nije baš da je njega toliko obožavala [smijeh]“ (Marija, Pelješac, 1965.).

Prvo ćemo se kratko posvetiti prvom kazivanju. Dakle, prvi dio kazivanja (prije dijaloški oblikovanog dijela) u početku sadrži neka, nazovimo ih, dječja razmatranja (podcrtano isprekidanom crtom) u kojima se prvo iznosi činjenica: *i onda bi oni nama ko djeci, meni i sestri, davali te slatkiše*, a potom ono značenje za koje se odrasli sjeća da je kao dijete u tom trenutku pripisivao situaciji: *Mi smo se s njima toliko slagali, bili smo ko jedna fameja*. Nakon toga slijedi iznošenje uzroka za pridavanje tog značenja, ali ovaj put je to um odrasle osobe koja to značenje implementira u djetetov um tada, odnosno svoj um u djetinjstvu (podcrtano punom crtom): *Oni su imali obzira prema nama, bili su toliko disciplinirani, a prema nama su bili i poštteni*. Tek pred kraj cijelog kazivanja (podcrtano punom crtom) kazivač iznosi svoje razmišljanje o tome kako zapravo u „originalnoj“ situaciji nije niti mogao stvoriti drugačije značenje osim onog već iznesenog: *Nijesan ja mogo doživjet njega, njemačkog vojnika, kao vojnika koji je došo mene ubi*.

U drugom kazivanju kazivačica iznosi zaključke svojih razmišljanja koja se tiču percepcije ratnih događaja u vrijeme djetinjstva i trenutka kada, zapravo tek u odrasloj dobi, uviđa da je, u objektivno traumatičnim situacijama, bila dijete koje se ne boji, iako nedostatak

straha objašnjava prisutnošću organizacije. U posljednjem kazivanju je vidljivo kako ljudi mogu mijenjati viđenje nekog događaja ovisno o trenutnim ciljevima, ali i sugovornicima. Dakle, takvo prepričavanje događaja kroz razgovor može utjecati na emocije kroz promjenu ciljeva. Tako da proces samoprezentacije tijekom prisjećanja u razgovoru (što bi odgovaralo procesu oblikovanja narativnog sebstva) može potaknuti pozitivne emocije i umanjiti negativne, dok će primjerice traženje suosjećanja uključivati izražavanje negativnih emocija (Pasupathi 2003: 71-72). Trenutni ciljevi o kojima Pasupathi govori također se mogu odnositi i na funkciju pričanja, odnosno ako je cilj kazivača proizvesti zabavnu priču tada će, bez obzira radilo se o traumatičnom događaju ili ne, ta priča svakako biti obojana humorom. U ovom kazivanju vidljiva je zbunjenost djeteta, iako se u jednom trenutku koristi riječ *tjeskoba* za koju ne možemo reći niti da je opravdana, ali niti da nije, ali svakako na kraju kazivanja plač djeteta, nakon što je vidjelo otvoreni lijes, ukazuje na traumu, koja se možda odnosi samo na otvoreni lijes ili možda na cjelokupni događaj. U svakom slučaju ono što je bitno je to da kazivačica pripovijeda o događaju za koji smatra da je jedan od važnijih u njenom djetinjstvu, je li zato što je bio traumatičan sam po sebi ili zbog gubitka djeda, to ne znamo, ali ga priča iz današnje perspektive s velikom dozom humora.

U nekim situacijama postoje točke koje zajednica pamti, ali im se ne zna značenje, odnosno ne sjeća se značenja, a još uvijek se pamte tako da im se naknadno dodaje novo značenje (Rudan 2013). Osim toga, starost, s gubitkom fizičke snage, udaljenošću od produktivnog rada i gubitkom dugogodišnjih prijatelja, predstavlja opasnost prema sadržaju narativa koji je prethodno služio u oblikovanju sebstva kroz ranu i srednju odraslu dob. Stariji tako imaju naviku mistificirati prošlost, pa je cilj prisjećanja opravdanje, a ne uviđanje i odgovornost (Polkinghorne 1991: 149).

„Iza svakidašnjih pričanja o vlastitim doživljajima, o veselim, žalosnim i zabavnim zgodama, često se kriju različite psihosocijalne funkcije, u kojima je Lehman uočio želje pojedinaca da interpretiraju svoj život - uz svjesno ili nesvjesno korigiranje činjenica - radi potvrđivanja svog ugleda, solidariziranja s grupom, preosmišljavanja negativnih doživljaja u pozitivne, opravdavanja svojih loših postupaka“ (Bošković-Stulli 1984: 331).

Bez obzira kakvo se značenje pridaje nekim događajima i njihovim interpretacijama, pojedinci oblikuju sebstvo na temelju značenja koja im oni sami pridaju kroz narative i koja oni smatraju bitnima, neovisno o vjerodostojnosti događaja ili opravdanosti njihova značenja.

4. ZAKLJUČAK

U samom početku ovog rada vidjeli smo kako se Brewerova struktura autobiografskog pamćenja može uočiti u pričanjima o djetinjstvu. Također smo zaključili kako kroz literaturu raznih autora, nailazeći na različito skovane termine vezane uz polje istraživanja sjećanja, terminološko usustavljenje još nije u potpunosti dovršeno. Kazivanjima smo svakako uspjeli prikazati regionalnu i generacijsku uvjetovanost odabira tema i načina oblikovanja narativa u trenutku prisjećanja. Zaključili smo kako je važnost pridavanja značenja događajima puno veća od činjeničnih podataka sjećanja. Istaknuli smo koliko je razvoj djeteta i sve što ono proživljava kroz djetinjstvo u nekoj okolini bitno u njegovu kasnijem oblikovanju narativnog sebstva. Kroz rad smo uvidjeli kako kazivači zapravo teže pridavanju značenja događajima o kojima pričaju, a isto tako žele stvoriti priču koja će ih prikazati kao cjelovite osobe u onom svjetlu koje im u trenutku intervjua najviše odgovara, bez obzira o kojem i kakvom događaju bilo da je riječ.

U jednom dijelu dotaknuli smo se i fikcionalnosti narativnog teksta pa smo zaključili kako osobna priča o životu svakako jest fikcija, bez obzira na vjerodostojnost podataka, ali isto tako je i istinita jer je u toj priči važan sam kazivač i njegova percepcija događaja. Isticanje važnosti istraživačkog konteksta ni ovaj rad nije zaobišao, kao ni važnosti interaktivnosti kao jednog od glavnih elemenata u oblikovanju narativnog sebstva. Na primjerima smo promotrili razliku između pridavanja značenja događajima u trenutku kad su se zaista dogodili u prošlosti, i u trenutku intervjua, u sadašnjosti. Dakle, kazivači svakako događajima pridaju ono značenje za koje oni smatraju da su važni u oblikovanju njihova vlastitog narativnog sebstva.

POPIS KAZIVAČA

Alen, Pula, 1991.

Ana, Pelješac, 1942.

Antun, Pelješac, 1939.

Ivana, Pelješac, 1986.

Marija, Pelješac, 1965.

Mateja, Zaprešić, 1990.

LITERATURA

- ASSMANN, Jan. 2006. „Kultura sjećanja“. U *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 45-78.
- BEN-AMOS, Dan. 1993. „'Context' in Context“. *Western Folklore. Theorizing Folklore: Toward New Perspectives on the Politics of Culture*, vol. 52/2-4:209-226.
- BLUCK, Susan i Tilmann HABERMAS. 2000. „The Life Story Schema“. *Motivation and Emotion*, vol. 24/2:121-147.
- BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja. 1984. „Pričanja o životu (Iz problematike suvremenih usmenoknjiževnih vrsta)“. U *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 309-366.
- BREWER, William F. 2005./1995. „What is recollective memory?“. U *Remembering Our Past. Studies in Autobiographical Memory*, ur. David C. Rubin. Cambridge: Cambridge University Press, 19-66.
- BROCKMEIER, Jens. 2001. „From the end to the beginning. Retrospective teleology in autobiography“. U *Narrative and Identity Studies in Autobiography, Self and Culture*, ur. Jens Brockmeier i Donal Carbaugh. Amsterdam - Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 247-280.
- BRUNER, Jerome i Carol FLEISHER FELDMAN. 2005./1995. „Group narrative as a cultural context of autobiography“. U *Remembering Our Past. Studies in Autobiographical Memory*, ur. David C. Rubin. Cambridge: Cambridge University Press, 291-317.
- BRUNER, Jerome. 2003. „Self-Making Narratives“. U *Autobiographical Memory and the Construction of a Narrative Self. Developmental and Cultural Perspectives*, ur. Robyn Fivush i Catherine A. Haden. New Jersey - London: Lawrence Erlbaum Associates, 209-225.
- FIVUSH, Robyn i Janine P. BRUCKNER. 2003. „Creating Gender and Identity Through Autobiographical Narratives“. U *Autobiographical Memory and the Construction of a Narrative Self. Developmental and Cultural Perspectives*, ur. Robyn Fivush i Catherine A. Haden. New Jersey - London: Lawrence Erlbaum Associates, 149-167.

- FREEMAN, Mark. 1995./1993. *Rewriting the Self. History, Memory, Narrative*. London - New York: Routledge.
- GULIN ZRNIĆ, Valentina. 2006. „Domaće, vlastito i osobno: Autokulturna defamilijarizacija“. U *Etnologija bliskoga. Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*, ur. Jasna Čapo Žmegač, Valentina Gulin Zrnić i Goran Pavel Šantek. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku - Naklada Jesenski i Turk, 73-95.
- HAYNE, Harlene i Shelley MACDONALD. 2003. „The Socialization of Autobiographical Memory in Children and Adults: The Roles of Culture and Gender“. U *Autobiographical Memory and the Construction of a Narrative Self. Developmental and Cultural Perspectives*, ur. Robyn Fivush i Catherine A. Haden. New Jersey - London: Lawrence Erlbaum Associates, 99-120.
- JAMES, William. 1992. „Psychology: Briefer Course“. U *William James: Writings 1878 - 1899, Psychology: Briefer Course, The Will to Believe and Other Essays in Popular Philosophy, Talks to Teachers on Psychology and to Students on Some of Life's Ideals, Selected Essays*, ur. Gerald E. Myers. New York: The Library of America, 1-443.
- JEFFERSON, Gail. 1978. „Sequential Aspects of Storytelling in Conversation“. U *Studies in the Organization of Conversational Interaction*, ur. Jim Schenkein. New York - San Francisco - London: Academic Press, 219-248.
- LJUŠTANOVIĆ, Jovan i Ljiljana PEŠIKAN-LJUŠTANOVIĆ. 2013. „Priče o životu između istorije i fikcije“. *O pričama i pričanju danas: znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 14.- 16. 11. 2013.* Zagreb : Institut za etnologiju i folkloristiku (audio snimak).
- MARKOVIĆ, Jelena. 2012. *Pričanja o djetinjstvu. Život priča u svakodnevnoj komunikaciji*. Zagreb: Nova etnografija.
- MCADAMS, Dan P. 2003. „Identity and the Life Story“. U *Autobiographical Memory and the Construction of a Narrative Self. Developmental and Cultural Perspectives*, ur. Robyn Fivush i Catherine A. Haden. New Jersey - London: Lawrence Erlbaum Associates, 187-207.

- MCKINLEY RUNYAN, William. 1988. „Alternatives to Psychoanalytic Psychobiography“. U *Psychology and Historical Interpretation*, ur. William McKinley Runyan. New York: Oxford University Press, 219-244.
- MILUTINOVIĆ, Jovana. 2003. *Humanistički pristup vaspitno-obrazovnoj ulozi muzeja*. Novi Sad - Vršac: Savez pedagoških društava Vojvodine - Viša škola za vaspitače.
- PASUPATHI, Monisha. 2003. „Emotion regulation during social remembering: Differences between emotions elicited during an event and emotions elicited when talking about it“. *Memory. Special issue on Autobiographical memory: Exploring its functions in evryday life*, vol. 11/2:58-77.
- PIKE, Burton. 1976. „Time in Autobiography“. *Comparative Literature*, vol. 28/4:326-342.
- PILLEMER, David B. 2001. „Momentous Events and the Life Story“. *Review of General Psychology*, vol. 5/2:123-134.
- POLKINGHORNE, Donald E. 1991. „Narrative and Self-Concept“. *Journal of Narrative and Life History*, vol. 1/2,3:135-153.
- PROPP, Vladimir Jakovljevič. 2012. *Morfologija bajke*. Beograd: Biblioteka XX. vek.
- RUDAN, Evelina. 2013. „Komunikacijsko i kulturalno pamćenje u predajama“. *O pričama i pričanju danas: znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 14.- 16. 11. 2013*. Zagreb : Institut za etnologiju i folkloristiku (audio snimak).
- THORNE, Avril i Kate C. MCLEAN. 2003. „Telling Traumatic Events in Adolescence: A Study of Master Narrative Positioning“. U *Autobiographical Memory and the Construction of a Narrative Self. Developmental and Cultural Perspectives*, ur. Robyn Fivush i Catherine A. Haden. New Jersey - London: Lawrence Erlbaum Associates, 169-185.
- TODOROV, Tzvetan. 1992. „Dva načela pripovjednog teksta“. U *Suvremena teorija pripovijedanja*, ur. Ante Stamać. Zagreb: Globus, 116-128.
- WILSON, Anne E. i Michael ROSS. 2003. „The identity function of autobiographical memory: Time is on our side“. *Memory. Special issue on Autobiographical memory: Exploring its functions in evryday life*, vol. 11/2:37-57.

PROCES ODRASTANJA I OBLIKOVANJE NARATIVNOG SEBSTVA: KULTURNOANTROPOLOŠKI I FOLKLORISTIČKI PRISTUP

Ovaj rad prikazuje načine oblikovanja sjećanja i neke elemente koji na to oblikovanje utječu. Razmatra se važnost procesa odrastanja i njegovi, kao i neki drugi, utjecaji na oblikovanje sjećanja, a kasnije i stvaranja narativa i sebstva. Pojašnjava se struktura i utjecaji na oblikovanje narativa, pobliže se definira pojam sebstva kako bi se došlo do prezentiranja procesa oblikovanja narativnog sebstva.

Ključne Riječi: sjećanje, proces odrastanja, razvoj, narativ, sebstvo

GROWING UP PROCESS AND NARRATIVE SELF CONSTRUCTION: CULTURAL ANTHROPOLOGICAL AND FOLKLORISTIC APPROACH

This paper presents the methods of memory construction and some elements that affect that construction. The importance of growing up process is considered and its, as same as some other, influences on memory construction, and later on narrative and self construction. The structure and influences on narrative construction are being clarified, the self concept is being defined in more detail in order to present narrative self construction process.

Key words: memory, growing up process, developement, narrative, self